

ANALYSE THEMATISCH AMBTBSBERICHT PAKISTAN 2017

m.b.t. de situatie van christenen

ANALYSE THEMATISCH AMBTSBERICHT PAKISTAN 2017

m.b.t. de situatie van christenen

Jos Stoel LL.B
Juridisch consultant

INHOUD

1	INLEIDING	2
2	RELEVANTE PASSAGES TAB2017 IN VOGELVLUCHT	3
2.1	Positief en negatief belicht	3
2.2	Beschouwing van het TAB2017	3
2.2.1	De meeste christenen behoren tot de laagste klassen (pagina 7 TAB2017)	3
2.2.2	Politieke vernieuwingen (pagina 10 TAB2017)	3
2.2.3	IS(IS) in de provincie Punjab (pagina 13 TAB2017)	3
2.2.4	Landelijk opererende extremistische groeperingen uit Punjab (pagina 20 TAB2017)	3
2.2.5	Nationaal Actie Plan (NAP) en madrasses (pagina 27/28 TAB2017)	4
2.2.6	(Gemengde) huwelijken (pagina 31 TAB2017)	4
2.2.7	Situatie voor minderheden één van de slechtste ter wereld (pagina 34 TAB2017)	4
2.2.8	Rechtsbescherming en rechtsgang (pagina 37 t/m 40)	5
2.2.9	Blasfemieaanklacht (pagina 41 t/m 42)	5
2.2.10	Geloofsuitoefening en getuigen (pagina 49 t/m 50)	5
2.2.11	Mishandeling en marteling (pagina 53)	5
2.2.12	UNHCR Guidelines/Vestigingsalternatief	6
3	GELOOFSUITOEFENING IN HET THEMATISCH AMBTSBERICHT PAKISTAN	8
3.1	Onderverdeling van relevante aandachtspunten	8
3.2	Het TAB2014 en de uitspraak daarover in zaak ABRvS 201400247/1/V2	8
3.2.1	TAB2014	8
3.2.2	Zaak ABRvS 201400247/1/V2	9
3.3	TOR2017	9
3.4	TAB2017 over geloofsuitoefening	10
3.4.1	Relevante passages:	11
3.4.2	In zeker mate je religie uitoefenen	11
3.4.3	Recht voor missionaries of voor alle christenen	12
3.4.4	Bekeerde christenen	12
3.4.5	Bekeringsactiviteiten	13
3.4.6	Preken tegen de islam in een gewoon geloofsgesprek	13
3.5	Overige bronnen over geloofsverspreiding	14
3.5.1	Bronnen	14
3.5.2	Blasfemiewetten	14
3.5.3	Freedom of Religion or Belief in Pakistan & UK Government Polic (Freedom Declared, All Party Parliament Group)	14
3.5.4	International Religious Freedom Report 2015 (USDOS, hierna IRFR15)	14
3.5.5	Review of Christians in Pakistan: promoting change for the future (Jubilee Campaign)	15
3.6	Enkele voorlopige gevolgtrekkingen	15
4	CONCLUSIE	16
4.1	Veiligheidsinschatting	16
4.2	risicogroep of kwetsbare minderheidsgroep?	16
Bijlage 1	Vereisten kwetsbare minderheidsgroepering	17

1 INLEIDING

Op 24 april 2017 werd het "Thematisch ambtsbericht over de positie van ahmadi's en christenen in Pakistan 2014-2016" gepubliceerd (hierna TAB2017). Eerder al stonden wij in 2 rapportages van stichting Gave uitgebreid stil bij constatering over onjuistheden en onvolkomenheden in het vorige thematisch ambtsbericht uit 2014.¹ Mede naar aanleiding daarvan zijn wij in een constructief overleg beland met de verantwoordelijke afdeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het verlangen naar een juiste beoordeling van de situatie van vervolgte christenen in Pakistan die in Nederland een asielverzoek hebben ingediend motiveert ons wederom om nu een analyse te schrijven over het nieuwe thematisch ambtsbericht. Hoofdstuk 2 van deze analyse staat daarom puntsgewijs stil bij de onderwerpen die op dit moment onzes inziens de aandacht verdienen omdat zij of op een goede manier recht doen en van belang zijn aangaande de situatie van Pakistaanse christenen dan wel onderwerpen zijn die helaas ook in het nieuwe ambtsbericht nog als onvolledig of onjuist kunnen worden bestempeld. Hoofdstuk 3 maakt een verdiepingsslag aangaande het specifieke onderwerp van de gevaren van (voorgenomen) geloofsoefening door christenen in Pakistan. Betreffende dit onderwerp zien wij in het nieuwe ambtsbericht belangrijke verbeteringen maar blijkt er in de kern nog gebruik te worden gemaakt van een onjuiste redeneringen. Hoofdstuk 4 eindigt met enkele conclusies mede gericht op de vraag wat de aangepaste weergave van relevante omstandigheden in het nieuwe ambtsbericht dient te zeggen over (aanpassing van) de thans geldende kwalificatie van Pakistaanse christenen als risicogroep.

¹ Dr. Marnix Visscher en Jos Stoel LL.B, *Analyse thematisch ambtsbericht Pakistan 2014 m.b.t. de situatie van christenen*, mei 2015, , stichting Gave
Dr. Marnix Visscher en Jos Stoel LL.B, *Vervolrapportage 2016 over de situatie van christenen in Pakistan*, mei 2016, stichting Gave

2 RELEVANTE PASSAGES TAB2017 IN VOGELVLUCHT

2.1 POSITIEF EN NEGATIEF BELICHT

Zoals in de inleiding al aangegeven is het TAB Pakistan sterk verbeterd. Het bevat passages die evenwichtig zijn en leiden tot vergaande gevolgtrekkingen. Een aantal van deze positieve zinsneden is zeker het vermelden waard omdat ze de verklaringen van vervolgde Pakistaanse christenen kunnen ondersteunen. Ander passages werpen juist vraagtekens op die in het belang van de doelgroep ook zeker benoemd dienen te worden. In de hierop volgende paragraaf wordt daarom een opsomming gegeven van al deze passages voor zover door ons al relevant geacht met daarbij behorend commentaar.

2.2 BESCHOUWING VAN HET TAB2017

2.2.1 De meeste christenen behoren tot de laagste klassen (pagina 7 TAB2017)

Op pagina 7 van het TAB2017 wordt weergegeven dat het grootste gedeelte van de groep Pakistaanse christenen afstamt van hindoes uit de lagere kasten of van paria's uit de Chandala-kaste, die werden bekeerd door westerse protestanten. Zij behoren tot de armste bevolkingsgroep en wonen veelal in steden in de provincie Punjab. Waar het vorige ambtsbericht (paragraaf 4.1 TAB2014) op de vlakte bleef over de grootte van deze groep spreekt het TAB2017 zich er over uit dat die arme achtergrond geldt voor de meeste Pakistaanse christenen. Deze passage schetst verder een uitgebreid achtergrondbeeld van de herkomst van veel Pakistaanse christenen en toont daarmee ook één van de redenen aan waarom de christelijke minderheid in Pakistan zo hard wordt aangepakt. Deze punten vormen ook een belangrijk gegeven wat betreft zeggingskracht als bijvoorbeeld later in het TAB2017 ter staving van de vrijheid van gewone geloofsgesprekken voor christenen wordt beweerd dat christenen van betere komaf uit Islamabad, een erg klein gedeelte van de totale groep christenen, die vrijheid zouden genieten (zie ook paragraaf 3.3.2. van deze rapportage).

2.2.2 Politieke vernieuwingen (pagina 10 TAB2017)

Paragraaf 2.2 vermeldt terecht het positieve nieuws dat met name op nationaal niveau door het aannemen van een amendement op de Criminal Laws gepoogd is via de politiek voor elkaar te krijgen dat haat zaaien, gedwongen huwelijken met jonge meisjes en valse blasfemieaangiften jegens minderheden strafbaar wordt gesteld. De opmerking bij het daaropvolgende voorbeeld over maatregelen in de provincie Sindh waar in de praktijk nauwelijks iets van terecht komt had ook bij deze voorgaande passage aangaande het amendement niet misstaan. Dit aangezien er nog geen bronnen beschikbaar lijken te zijn van na het amendement die spreken van een afname van incidenten jegens de christelijke minderheid binnen de in datzelfde amendement genoemde drie gebieden. De gewenste positieve praktische uitwerking van het amendement valt daarmee nog wel te bezien. Wat verder opvalt is het zwijgen in deze paragraaf over eventuele politieke vernieuwingen specifiek op regionaal niveau in de voor de christenen relevante provincie Punjab. Een gegeven dat onze visie lijkt te bevestigen dat in de afgelopen periode er binnen deze provincie geen noemenswaardige politieke veranderingen zijn doorgevoerd die in de praktijk een positief effect hebben op de behandeling van de groep christenen in deze provincie.

2.2.3 IS(IS) in de provincie Punjab (pagina 13 TAB2017)

Terecht wordt in deze paragraaf melding gemaakt van infiltratie door ISIS van in Punjab opererende extremistische groeperingen en de aanwezigheid van (slappende) cellen van ISIS in de provincie Punjab. Een infiltratie die vanzelfsprekend zorgwekkend te noemen is. Op pagina 13 worden in noot 59 diverse bronnen aangehaald die van dit gegeven melding maken. Zo wordt er onder andere melding van gemaakt dat Pakistan door ISIS bestempeld wordt als onderdeel van het beoogde kalifaat en dat extremistische Pakistaanse groeperingen zich wensen aan te sluiten bij IS. Alle aangehaalde bronnen wijzen op het gegeven dat IS daarmee een reëel gevaar kan zijn ook voor de groep christenen in de provincie Punjab. De vraag die na het lezen van deze passage uit het TAB2017 blijft staan is of en zo ja tot welke daden van vervolging deze aanwezigheid van ISIS heeft geleid en mogelijk zal leiden.

2.2.4 Landelijk opererende extremistische groeperingen uit Punjab (pagina 20 TAB2017)

Drie van de vier in paragraaf 2.3.3.1 genoemde terroristische organisaties zijn Punjab-georiënteerde groeperingen. In de zaken die onze stichting tegenkomt wordt vaak onaannemelijk geacht dat iemand die in Punjab vervolgt is, gedurende een

vlucht door geheel Pakistan door de initiële vervolgers uit Punjab achtervolgt wordt. In voorgenoemde paragraaf wordt echter terecht melding gemaakt dat deze organisaties in staat zijn door *geheel* Pakistan geweldsdaden tegen christenen uit te voeren. Een lezing die onderstreept dat vervolging niet noodzakelijk ophoudt bij de grenzen van Punjab als men zich elders in Pakistan op een veiligere plek wenst te vestigen. In dezelfde paragraaf wordt overigens een treffend voorbeeld uit 2015 gegeven waarbij een jongen enkel vanwege zijn erkenning christen te zijn in brand werd gestoken.

2.2.5 Nationaal Actie Plan (NAP) en madrasses (pagina 27/28 TAB2017)

Tijdens de verslagperiode werd het Nationaal Actie Plan van kracht. Twee dingen vallen ons het meest op. De voorgenomen bestrijding van het vaak onderschatte extremisme van de madrasses (islamitische leerscholen die vaak als bron gelden voor het door veel burgers aangehangen moslimextremistisch gedachtegoed) blijkt menigmaal een druppel op een gloeiende plaat te zijn. Een ander belangrijk onderdeel van het NAP is het verbod tot aanzetten van haat. Oorspronkelijk was het NAP bedoeld om sektarisch geweld te beknotten, maar de politie schoot het doel voorbij. Zo werden boekhandelaren en uitgevers massaal aangepakt en veroordeeld maar bevonden extremistische sleutelfiguren en haat zaaiende predikers zich niet onder die veroordeelden. Na het lezen van deze passage en de aangehaalde bronnen blijft onduidelijk welke conclusie getrokken kan worden. De vraag blijft bestaan of het NAP nu eenzijdig ingezet wordt tegen bepaalde groepen en niet tegen andere specifieke groepen of dat het zelfs juist wordt ingezet tegen de officiële bedoeling in. In het laatste geval is de centrale vraag of het NAP nu feitelijk wordt ingezet tegen die groepen die door het NAP beschermd zouden moeten worden. Mocht die vraag bevestigend beantwoord worden, dan is er ernstige twijfel over het daadwerkelijke doel, namelijk de bescherming van slachtoffers tegen sektarisch geweld, zoals dat beoogd zou zijn bij de totstandkoming van het NAP. De beschrijving in het TAB2017 dat de politie in haar optreden het doel van het NAP aangaande het bestrijden van aanzetten tot haat *voorbij schoot* roept de vraag op of het NAP ook nog wel ingezet wordt of ooit ingezet is in overeenstemming met het oorspronkelijke doel, namelijk optreden tegen sektarisch geweld. Deze vraag wordt in deze passage uit het TAB2017 juist niet beantwoord.

2.2.6 (Gemengde) huwelijken (pagina 31 TAB2017)

Het TAB2014 ging in de passages over het huwelijk nagenoeg niet in op problemen die er zouden zijn voor gemengde huwelijken waarbij de echtgenoot christen is. TAB2017 gaat er nadrukkelijk wel op in. Er worden tenminste drie voorbeelden gegeven waarbij dit soort huwelijken tot bedreigingen en geweld leiden. De daarop volgende passage op blz. 31 is mogelijk nog belangwekkender als het gaat om de risico's. Hier wordt nadrukkelijk gesteld dat:

"Gemengd gehuwden gaan vaak het land uit of lopen het risico vermoord te worden uit eerwraak."

2.2.7 Situatie voor minderheden één van de slechtste ter wereld (pagina 34 TAB2017)

In de algemene paragraaf 3.1 aangaande mensenrechten worden diverse vergaande uitspraken gedaan. Zo is allereerst de bewegingsvrijheid voor religieuze minderheden buiten hun eigen wijk beperkt. Er is een stijging gaande van het aantal mob-attacks en valse blasfemieaanklachten waarbij de overheid niet de moeite doet om minderheden te beschermen tegen geweld. Verwezen wordt ook naar het rapport van het US Department of State (2015) waarin de situatie van religieuze minderheden één van de slechtste op aarde wordt genoemd. Hierbij wordt tevens verwezen naar de ranglijst christenvervolging van Open Doors waar Pakistan gedaald is van plek 6 naar plek 4. De laatste zinsnede uit deze paragraaf die extra aandacht verdient luidt:

"Er is volgens alle in Pakistan geraadpleegde bronnen nauwelijks een veilige plek in Pakistan voor christenen, ahmadi's of Hazara-sjiïeten om te leven en hun godsdienst vrij te beleven. In sommige (delen van) steden is er safety in numbers, maar veiligheid wordt nergens gegarandeerd, ook niet door de overheid."

Vraag is welke strekking het woord *nauwelijks* hier heeft. Als dit betekent dat er toch enkele veilige plekken zijn, welke plekken zijn dit dan? Als deze motivatie aangevoerd wordt om te stellen dat er, al zij het op sommige plekken, een vestigingsalternatief is dan zullen deze plekken met name genoemd dienen te worden. Vraag is ook welke gevolgtrekking aangaande een eventueel vestigingsalternatief kan worden genomen nu de veiligheid van religieuze minderheden *nergens* gegarandeerd kan worden, ook niet door de overheid.

2.2.8 Rechtsbescherming en rechtsgang (pagina 37 t/m 40)

Op deze pagina's worden ernstige gebreken in de rechtsbescherming blootgelegd. Wetten die religieuze minderheden dienen te beschermen worden niet consistent gehandhaafd. Het nut van het aanwijzen van commissies en personen specifiek voor minderheden is onbekend of het lijkt volgens bronnen nauwelijks effect te hebben. Het strafrechtstelsel werkt niet overal doelmatig en tevens heerst er een grote mate van corruptie bij de politie. Een eerlijk proces voor minderheden is niet vanzelfsprekend en aan de andere kant worden daders van geweld jegens deze minderheden vrijgesproken. Een voorbeeld dat gegeven wordt is de daders van Joseph-colony brandstichting. Of minderheden effectief aangifte kunnen doen tegen vervolging hangt af van hoe invloedrijk je bent, i.e. hoeveel je kunt betalen of welke goede relaties je hebt.

2.2.9 Blasfemieaanklacht (pagina 41 t/m 42)

Bij blasfemieaanklachten staat de politie *soms* onder grote druk, aldus het TAB2017. Terecht wordt hier aandacht aan gegeven, alleen blijft het de vraag waarom voor het subjectieve woord "*soms*" is gekozen. Volgens meerdere bronnen² spelen moslim geestelijken en fundamentalisten inderdaad een grote rol aangaande de druk die wordt gelegd op de politie om veelal minderheden te vervolgen, onder andere vanwege blasfemie. Ook wordt de politie zelf veelal beschuldigd van het actief betrokken zijn bij de buitengerechtelijke vervolging en zelfs marteling vanwege blasfemie.³ Deze gegevens maken de stelling aannemelijker dat de politie niet *soms* maar *veelal* zijn werk niet op een goede manier kan of wil doen door externe druk en/of eigen overtuigingen, ook als het specifiek gaat om verwerking van blasfemieaanklachten. Het TAB2017 vervolgt met het gegeven dat de meeste aanklachten in Punjab plaats vinden en dat er in die provincie ook relatief vaak sprake is van valse aanklachten. Deze laatste opmerking is wel weer enigszins opmerkelijk omdat kort daarvoor (op pagina 41) wordt gesteld dat het Hooggerechtshof heeft vermeld dat *de meeste* blasfemieaanklachten vals zijn. Per definitie zal dit dus inhouden dat dat ook in Punjab het geval is, niet alleen relatief maar ook qua absolute aantallen. Gezien de bronnen en de uitspraak van het Hooggerechtshof mag onzes inziens dus worden aangenomen dat in het gehele land veel valse aangiftes voorkomen. Op gedegen wijze vervolgt het TAB2017 met de vaststelling dat minderheden procentueel gezien vaker met blasfemieaanklachten te maken hebben en dat verdachten in juridische blasfemieprocessen niet altijd kunnen rekenen op een eerlijk proces.

2.2.10 Geloofsuitoefening en getuigen (pagina 49 t/m 50)

Het TAB2017 bevat vergaande uitspraken over de mate waarin christenen hun geloof kunnen uitoefenen en belijden. Deze dienen in een hoofdstuk met algemene beschouwingen zeker genoemd te worden maar zijn in Nederlandse zaken van christelijke Pakistaanse asielzoekers van dermate groot belang dat zij in hoofdstuk 3 van dit rapport uitgebreider geanalyseerd zullen worden. Het gaat hierbij om zinnen als

*"Alleen in hun eigen christelijke wijken ('kolonies') kunnen ze in zeker mate hun religie uitoefenen",*⁴

een zin over dat evangeliseren *door christenen* is toegestaan

*"op voorwaarde dat christenen die de bekering van anderen op het oog hebben, niet negatief over de islam spreken en zich geen moslim noemen"*⁵

en

*"In stedelijke gebieden komt evangelisatie op een terughoudende en onopvallende manier in sommige gevallen wel voor".*⁶

2.2.11 Mishandeling en marteling (pagina 53)

Op pagina 53 wordt (nogmaals) aandacht besteedt aan het feit dat zowel politie- als veiligheidsdiensten zich schuldig maken aan mishandeling en foltering van mensen in bewaring/detentie. Er worden bronnen genoemd die stellen dat christenen en ahmadi's meer kans lopen op dit soort behandelingen dan andere groepen. Tevens wordt onder andere nadrukkelijk stil gestaan bij een tweetal gevallen waarbij christelijke mannen in gevangenschap na marteling zijn overleden.

² Zie o.a.: US Department of State, *Pakistan 2016 Human Rights Report*; US Commission on International Religious Freedom, *Annual Reports 2015 en 2016 Pakistan*; Joel Antonie, *Pakistani Blasphemy Laws*, 2011; <https://www.dawn.com/news/1331035>: één van de praktische voorbeelden over een menigte die de politie aanvalt omdat zij de uitlevering van een blasfemieverdachte wensen.

³ Zie o.a.: Human Rights Council Pakistan, *Annual Report 2014*; Jinnah Institute, 2015, *State of Religious Freedom in Pakistan*

⁴ TAB2017, pagina 49

⁵ TAB2017, pagina 50

⁶ TAB2017, pagina 51

2.2.12 UNHCR Guidelines/Vestigingsalternatief

Zoals wij al eerder aangaven in ons tweetal rapportages over het TAB2014 schoot dat ambtsbericht tekort als het ging om volledige informatie over eventuele vestigingsalternatieven. Gezien het beschrevene vanaf pagina 58 van het nieuwe TAB2017 lijkt er niet veel nieuwe informatie aangaande dit onderwerp vermeld te worden. Grotendeels wordt verwezen naar de nieuwe UNHCR Guidelines uit begin 2017.⁷ Daarna volgt op gedegen wijze een uiteenzetting over gevallen waarin een vestigingsalternatief niet voorhanden wordt geacht:

"Behalve geweld van landelijk opererende, sektarische groeperingen is ook (mogelijke) strafrechtelijke vervolging op grond van de blasfemie-wet als beweegreden voor internationale bescherming opgenomen. Personen die hieraan hebben bloot gestaan, hebben over het algemeen geen binnenlands vlucht- of vestigingsalternatief." (pagina 59)

"Ook kunnen leden van religieuze minderheden die in schuldlavernij werken, of te maken hebben gehad met een gedwongen huwelijk, gedwongen bekering, eerwraak of andere ernstige vormen van discriminatie - afhankelijk van het individuele geval- in aanmerking komen voor internationale bescherming." (pagina 59)

"Delen van Pakistan waar sprake is van aanhoudende onveiligheid, militaire operaties en tegenaanvallen van militante groeperingen, komen volgens UNHCR over het algemeen niet in aanmerking als binnenlands vlucht- of vestigingsalternatief." (pagina 59)

De passages in het TAB2017 hebben met het TAB 2014 gemeen dat alle aangegeven passages vermelden in welke gevallen er over het algemeen geen vlucht- of vestigingsalternatief voorhanden is. Hoewel dit zeer zeker relevante informatie is, wordt daarmee nog niet duidelijk wat de vlucht- of vestigingsalternatieven dan precies zijn in de andere gevallen. Zo worden bepaalde mensen buitengesloten door de formulering van de eerste passage over mensen die te lijden hebben onder geweld van sektarische groeperingen of (mogelijke) strafrechtelijke vervolging op grond van de blasfemie-wet. Hierbij willen wij een tweetal kanttekeningen plaatsen.

1. Als vervolgte Pakistaanse christenen aannemelijk hebben gemaakt dat zij zijn vervolgd kan het lastig zijn om te bewijzen dat (landelijk) opererende sektarische groeperingen achter de vervolging zitten. Evenwel wordt door de IND gemakkelijk tegengeworpen dat betrokkenheid van georganiseerde extremistische groeperingen veelal niet het geval is waardoor naar het oordeel van de IND vervolgte mensen toch de kans hebben om zich ergens anders te vestigen. Naast strafrechtelijke vervolging is echter één van de grootste gevaren van blasfemiebeschuldigingen de buitengerechtelijke vervolging door moslimfundamentalistische burgers. Vervolging die niet ophoudt ook al komt er vrijspraak in het strafrechtelijk proces. In ons rapport uit 2016⁸ betoogden wij al dat daarom in bredere zin moet worden gekeken naar de mate van gelieerdheid met een blasfemiebeschuldiging en daaruit voortkomend geweld. De formulering van de hierboven geciteerde eerste passage is daarom als te nauw te betitelen. Mocht deze toch gehanteerd worden dan ontbreekt in het ambtsbericht een concreet vestigingsalternatief voor de hiervoor benoemde groep mensen die vervolgd zijn maar buiten deze definitie vallen.
2. De tweede passage die bovenaan deze pagina geciteerd wordt vertoont gelijkenissen qua onderwerp met een passage op pagina 24 uit het TAB2014. De andere bewoordingen in vergelijking met het oudere ambtsbericht kan onzes inziens echter ten onrechte lijden tot een minder vergaande uitleg over de mogelijkheden van een vlucht- of vestigingsalternatief voor deze groep mensen. Allereerst valt op dat de zinsnede over degenen die slachtoffer dreigen te worden van "religieuze normen of (schadelijke) traditionele praktijken" uit de opsomming van het rijtje personen uit de 2^e passage is verdwenen uit het TAB2017. De reden hiervoor is onduidelijk, zeker in het licht van de eerdere vermelding dat het standpunt van de UNHCR in de nieuwe guidelines ongewijzigd is gebleven. Die laatste bewering klopt voor zover de tekst van de guidelines betreffend dit onderwerp exact hetzelfde is gebleven.⁹ Uit de guidelines blijkt echter dat die formulering de kapstok vormt voor de voorbeelden die later genoemd worden, te weten gedwongen huwelijken, gedwongen bekeringen en eerwraak. De guidelines sluiten niet uit dat er meer van dergelijke

⁷ UNHCR: *Eligibility Guidelines for Assessing the International Protection Needs of Members of Religious Minorities from Pakistan* (januari 2017).

⁸ Dr. Marnix Visscher en Jos Stoel LL.B, *Vervolgrapportage 2016 over de situatie van christenen in Pakistan*, mei 2016, , stichting Gave

⁹ UNHCR: *Eligibility Guidelines for Assessing the International Protection Needs of Members of Religious Minorities from Pakistan*, January 2017, pagina 66)

voorbeelden vallen onder de daarmee ten onrechte niet in het TAB2017 vermelde kapstok van religieuze normen of (schadelijke) traditionele praktijken.

"For individuals who fear harm as a result of religious norms of a persecutory nature or harmful traditional practices – such as victims of or individuals at risk of forced marriage, forced conversion or honour crimes – and for whom an internal relocation to another part of the country may be relevant, the endorsement of such norms by large segments of society and powerful conservative elements in the local administration needs to be taken into account." (de originele passage uit pagina 66 van de guidelines 2017)

Wat verder opvalt aangaande de tekst in het TAB2017 is de behoudendere wijze waarop wordt gesproken over een vlucht- of vestigingsalternatief voor deze personen. Waar het TAB2014 onomwonden stelde dat

"personen die slachtoffer vrezen te worden van religieuze normen of traditionele maatschappelijke praktijken (zoals gedwongen huwelijk, gedwongen bekering of eerwraak) hieraan moeilijk kunnen ontsnappen door zich te vestigen in een ander deel van het land. Immers deze normen of praktijken worden door een groot deel van de samenleving en door machtige conservatieve elementen in het lokale bestuur breed (uit)gedragen."

drukt het TAB2017 zich anders uit door te stellen dat deze personen in aanmerking komen voor internationale bescherming. Een andere wijze van uitdrukken zonder vergaande gevolgen omdat deze stelling ipso facto ook geacht wordt in te houden dat de vraag over een voorhanden zijnde vlucht- of vestigingsalternatief daarbij gepasseerd is en negatief beantwoord.

3 GELOOFSUITOEFENING IN HET THEMATISCH AMBTSBERICHT PAKISTAN

3.1 ONDERVERDELING VAN RELEVANTE AANDACHTSPUNTEN

De onjuiste en onvolledige inschatting van de gevaren van geloofsverspreiding (doelend op zowel evangelisatie- als gewone geloofsgesprekken) door christenen in het TAB2014 vormden in het tweetal voorgaande rapportages van onze stichting een belangrijk aandachtspunt en werd ook nog eens bevestigd in de bij de Gave-rapporten toegevoegde memo van Jubilee Campaign.¹⁰ Die onjuiste en onvolledige inschatting werd tevens bevestigd in de Afdelingsuitspraak van 20 juli 2015.

Onze stichting is verheugd dat dit aandachtspunt in het thematisch ambtsbericht over de positie van ahmadi's en christenen in Pakistan 2014-2016 (hierna TAB2017¹¹) vervolgens op evenwichtiger wijze is verwoord dan in het TAB2014. Het nieuwe ambtsbericht handelt niet enkel over een eventuele theoretische mogelijkheid van evangelisatie maar geeft terecht ook aandacht aan de weerbarstige praktijk van niet-acceptatie en vervolging vanwege evangelisatie. Bovendien wordt ook stilgestaan bij de gevaren van gewone geloofsgesprekken zonder een direct bekeeringsoogmerk en verdere geloofsuitoefening. Toch moet geconstateerd worden dat onjuistheden en onvolledigheden uit het vorige ambtsbericht terugkeren in het TAB2017. Hoewel wij onze waardering willen uitspreken voor de verbeteringen in het TAB2017 blijft het nodig meer duidelijkheid te verkrijgen over de actuele veiligheidssituatie binnen het kader van geloofsuitoefening voor christenen.

Dit hoofdstuk is geschreven ter staving van deze beide constatering. In paragraaf 2 zal ik teruggrijpen op het oude TAB2014 en de uitspraak van de Afdeling¹² aangaande dit onderwerp. Paragraaf 3 zal zich richten op de nieuwe Terms of Reference en het eindresultaat daarvan in het TAB2017. Paragraaf 4 toont, mede aan de hand van het brondocument, aan waarom de door de IND gehanteerde redenering vanaf het begin al spaak loopt. Paragraaf 5 geeft de deelconclusies weer die mijns inziens hieraan dienen te worden verbonden.

3.2 HET TAB2014 EN DE UITSPRAAK DAAROVER IN ZAAK ABRVS 201400247/1/V2

3.2.1 TAB2014

Om de achtergronden van de discussie over de term "preken tegen de islam" te kennen dient te worden gekeken naar het TAB2014 en hoe het rapport van USDOS daarin werd geciteerd.

De alinea waar het TAB2014 naar verwees kwam uit het International Religious Freedom Report van 2013 en luidde als volgt:

"Non-Muslim missionary activity is permitted and missionaries can proselytize as long as there is no preaching against Islam and the missionaries acknowledge that they are not Muslim (thereby excluding Ahmadis). Foreign missionaries are required to have specific visas valid from two to five years and are allowed one entry into the country per year. Only "replacement" visas for those taking the place of departing missionaries are available, and long delays and bureaucratic problems are common (IRFR2013)."

Het nauwelijks daarvan verschillende IRFR2015 luidt:

"The government continued to permit non-Muslim missionary activity and to allow missionaries to proselytize as long as they did not preach against Islam and they acknowledged they were not Muslim. The government continued to grant visas to foreign missionaries valid from two to five years and allowing them one entry into the country per year, although o ly

¹⁰ Albert Koop, *Memo Pakistan 2 - Verspreiden van christelijk geloof en preken tegen de islam*, juni 2015, Jubilee Campaign

¹¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht over de positie van ahmadi's en christenen in Pakistan 2014-2016*, april 2017

¹² Afdeling Bestuursrechtspraak Raad van State, 201400247/1/V2, d.d. 20 juli 2015

"replacement" visas for those taking the place of departing missionaries were available for missionaries seeking to enter the country for the first time."

De ondeugdelijke wijze waarop dit gedeelte werd geciteerd in het TAB2014 luidde:

"Christenen konden in de verslagperiode hun geloof verspreiden, mits ze duidelijk maakten dat ze geen moslims waren en ze niet tegen de islam preekten. Buitenlandse missionarissen beschikken over speciale visa die twee tot vijf jaargeldig zijn. Ze mogen slechts één keer per jaar het land inreizen. Ook mogen nieuwe buitenlandse missionarissen alleen de plaats innemen van vertrekkende missionarissen. De afgifte van visa verloopt veelal langzaam en moeizaam."

Zoals uitvoerig besproken in onze analyse van het TAB2014 werd al citerende hiermee een doodzonde begaan door dit recht eerst te vertalen als van toepassing op alle christenen, ondanks het gebruik van het woord *missionaries* aan het begin van de alinea. Vervolgens wordt in het TAB2014 besloten om het woord *missionaries* daarna wel als missionarissen te vertalen. Resulterende in een ambtsbericht dat aangaande het belangrijke onderwerp van evangelisatie enkel een bron citeert die gericht is op de mogelijkheden hiertoe voor buitenlandse missionarissen. Daarbovenop kan de gebruikte bron ondeugdelijke motivering worden verweten daar het enkel spreekt over wat de Pakistaanse regering op papier toe staat, zonder toe te lichten hoe de term "preken tegen de islam" door deze regering en door de gewone burger in de praktijk wordt opgevat. Als laatste zij gewezen op het gebruik van de term geloofsverspreiding als vertaling van het nauwere woord *proselytizing* als zijnde bekeren. Geloofsverspreiding lijkt (in tegenstelling tot de bron) nu ook enkel een geloofsgetuigend gesprek (een christen vertelt wat hij geloofd) te behelzen zonder dat bekering daarbij het oogmerk is.

3.2.2 **Zaak ABRvS 201400247/1/V2**

Zoals in de inleiding beschreven heeft de Afdeling zich duidelijk uitgelaten over dit onderwerp in haar uitspraak van 20 juli 2015. Zij stelde daarin het volgende:

"De Afdeling begrijpt het standpunt van de staatssecretaris aldus dat Pakistaanse christenen op elke plaats, op elk moment en op elke wijze kunnen evangeliseren onder moslims, zolang zij zich maar niet uitdrukkelijk negatief uitlaten over de islam. Dit onderscheid kan echter niet worden afgeleid uit het ambtsbericht van 2014 in samenhang gelezen met het daaraan ten grondslag liggende rapport van het State Department. De passage in voormeld rapport heeft immers betrekking op buitenlandse missionarissen en dit rapport, noch het ambtsbericht maakt inzichtelijk wat 'preken tegen de islam' inhoudt. Ter zitting heeft de staatssecretaris zijn standpunt in dezen ook niet kunnen verduidelijken. De staatssecretaris heeft dan ook ondeugdelijk gemotiveerd dat uit de verklaringen van de vreemdeling niet kan worden afgeleid dat zij bij terugkeer in Pakistan vanwege haar evangelisatiewerk een gegronde vrees heeft voor vervolging, dan wel een reëel risico loopt op een behandeling in strijd met artikel 3 van het EVRM".

De Afdeling trekt twee conclusies waarvan de eerste, namelijk de gebruikte bron geldt enkel voor buitenlandse missionarissen, onzes inziens de belangrijkste is. De tweede conclusie, dat niet inzichtelijk is gemaakt wat onder de term 'prediken tegen de islam' moet worden verstaan, laat één vraag open. De vraag die na deze uitspraak blijft staan is wat bewezen zou zijn indien de staatssecretaris ter zitting zijn standpunt aangaande de reikwijdte van "preken tegen de islam" wel op deugdelijke wijze inzichtelijk had gemaakt. In dat geval zou immers nog steeds alleen een voorwaarde zijn verduidelijkt die handelt over een recht/gevaarstelling met betrekking tot evangelisatieactiviteiten van buitenlandse missionarissen. Daarmee zou nog steeds niet met ondersteuning van deugdelijke bronnen zijn bewezen wat de mogelijkheden/gevaren zijn voor geloofsverspreiding door gewone autochtone Pakistaanse christenen. Uit de hierop volgende paragrafen blijkt dit een belangrijke vaststelling te zijn, mocht het nieuwe TAB2017 er wel in slagen om duidelijkheid te creëren aangaande de reikwijdte van de term "preken tegen de islam".

3.3 TOR2017

Bij het opmaken van de TOR2017 was onzes inziens een belangrijke vraag vooraf hoe de IND wenst om te gaan met het oordeel van de Afdeling in zaak 201400247/1/V2 aangaande ondeugdelijke broncitatie. Daarnaast is het de vraag in hoeverre de TOR2017 leidend is geweest bij de tekst aangaande het 'prediken tegen de islam' in het nieuwe TAB2017. Een analyse van met name de vragen 3.3.4.3. tot en met 3.3.4.6. uit de TOR2017 maakt veel duidelijk:

- 3.3.4.3. Wat is er eventueel wél toegestaan in het kader van evangelisatie/bekeringsactiviteiten tussen de verschillende religies?
- 3.3.4.4. Welke activiteiten kunnen in de praktijk worden gezien als het bekeren van moslims? Kunnen activiteiten als spreken of discussiëren over het (niet moslim-)geloof hieronder vallen? Kan het geven/verspreiden van religieuze geschriften, bijvoorbeeld een bijbel, hieronder vallen?
- 3.3.4.5. Welke activiteiten kunnen in de praktijk worden gezien als "preken tegen de islam"? Kunnen activiteiten als spreken of discussiëren over het geloof hieronder vallen? Kan het geven van religieuze geschriften, bijvoorbeeld een bijbel, hieronder vallen?
- 3.3.4.6. Welke activiteiten kunnen in de praktijk worden gezien als het beledigen van de profeet Muhammad? Kunnen activiteiten als spreken of discussiëren over het geloof hieronder vallen? Kan het geven/verspreiden van religieuze geschriften, bijvoorbeeld een bijbel, hieronder vallen?

Allereerst een positieve kanttekening: het is goed dat er in de nieuwe TOR breder aandacht wordt gevraagd voor de mogelijkheden en gevaren van evangelisatie/bekeringsactiviteiten. Helaas valt de vormgeving van de vragen echter niet te begrijpen. Ter illustratie zij bijvoorbeeld verwezen naar vraag 3.3.4.4. waarin de focus ligt op wat gezien kan worden als bekering. Zoals eerder betoogd ontstaat er al eerder een gevaarzetting, zowel bij evangeliseren met een bekeringsoogmerk maar net zo goed bij een enkel geloofsgetuigen zonder evangelisatieoogpunt. De vraag is wat de zeggingskracht is als geconstateerd zou worden dat gewoon spreken/discussiëren over het geloof niet onder het bekeren van moslims valt. Valt daarmee de gevaarzetting weg? Welke bron ondersteunt de visie dat er enkel gevaar dreigt als er bekeringsactiviteiten worden ondernomen?

Vervolgens zien we in vraag 3.3.4.5. dat de IND over het oordeel van de Afdeling heen stapt dat de term "preken tegen de islam" enkel relevant is met betrekking tot activiteiten van buitenlandse missionarissen. Tijdens de zitting van 20 juli 2015 werd gepoogd een toelichting te krijgen op een term die door de aangehaalde bron zelf zou moeten worden toegelicht en die daarnaast blijkens dezelfde bron ook aantoonbaar niet van toepassing is voor gewone christenen. Met vraag 3.3.4.5. is wederom een poging in deze richting gedaan. In plaats van deze twee vragen had beter gevraagd kunnen worden wat (op grond van diverse bronnen) de gevaren zijn van evangelisatie *en gewone geloofsgesprekken* voor "gewone" Pakistaanse christenen. Met vraag 3.3.4.6. over belediging van de profeet Mohammed lijkt gepoogd te worden om de zinsnede "preken tegen de islam" te verduidelijken met een koppeling naar art. 295C van de blasfemiewetten en wat daar al niet onder zou kunnen vallen. Niet valt te begrijpen waarom in de TOR alleen een specifieke vraag wordt gesteld aangaande het onderwerp van blasfemieartikel 295C. Als op deze manier getracht wordt om te specificeren wat als "preken tegen de islam" kan worden opgevat zal er expliciet gevraagd moeten worden naar de onderwerpen uit *alle* blasfemieartikelen. Bovendien ontstaat er een wezenlijke discrepantie tussen de te beperkte visie wat Pakistan's Penal Code zegt over blasfemie/preken tegen de islam en wat in de praktijk als blasfemie/gevaar zettend mag worden beschouwd zoals ook beschreven in hoofdstuk 3 van deze notitie.

De nieuwe TOR rechtvaardigt de conclusie dat er sprake is van een gebrekkige vraagstelling welke aanleiding kan geven tot onjuist weergegeven informatie in het uiteindelijke nieuwe ambtsbericht van 2017. Hiermee is ruimte gegeven voor een herhaling van de fout welke gemaakt is in het ambtsbericht 2014 welke nadrukkelijk door de Afdeling onder kritiek is gesteld.

3.4 TAB2017 OVER GELOOFSUITOEFENING

Een analyse van het TAB2017 laat allereerst zien dat het bericht ook ten aanzien van de gevaren van geloofsoefening sterk verbeterd is. Helaas lijkt het er op dat voorgenoemde vraagstelling vanuit de TOR er in het TAB2017 wel toe geleid heeft dat bepaalde onvolkomenheden wederom terug zijn gekomen. Dit onderwerp vinden we terug in paragraaf 3.4.5. (over het in zekere mate kunnen uitoefenen van je geloof, in deze rapportage behandeld in paragraaf 3.4.2.) en paragraaf

3.4.5.3. (onder de kop bekering tot het christendom, in deze rapportage behandeld in de paragrafen 3.4.3 t/m 3.4.6) uit het TAB2017¹³.

3.4.1 Relevante passages:

"Hoewel er geen specifieke wetgeving bestaat tegen christenen, ondervinden zij ook problemen bij het belijden van hun geloof. Alleen in hun eigen christelijke wijken ('kolonies') kunnen ze in zekere mate hun religie uitoefenen." (p.49)

"Volgens het jaarlijks rapport over godsdienstvrijheid van het Department of State van de VS is evangeliseren in Pakistan toegestaan op voorwaarde dat christenen die de bekering van anderen op het oog hebben, niet negatief over de islam spreken en zich geen moslim noemen.³⁴⁹ Maar de praktijk is meestal anders, zeker wanneer christenen moslims proberen te bekeren. Evangelisatie onder moslims kan worden opgevat als een belediging van de islam of van Mohammed, hetgeen kan uitlopen op repercussies van orthodoxe moslims of een beschuldiging van blasfemie." (p.50)

"Iemand die zich tot het christendom bekeert, krijgt over het algemeen problemen. De situatie is beter voor iemand die redelijk welvarend is en in een grote stad woont, dan voor iemand die op het platteland in armoedige omstandigheden leeft. Maar in heel Pakistan staan mensen van wie bekend is dat zij tot het christendom bekeerd zijn, bloot aan intimidatie en discriminatie en in sommige gevallen zelfs aan bedreiging of geweld door moslim-medeburgers.³⁵² Soms is het voor bekeerlingen nodig om hun religieuze identiteit te verbergen, bijvoorbeeld om een huis of een baan te krijgen. Religie staat weliswaar niet op een ID, maar via de database van de NADRA is iemands religie gemakkelijk op te zoeken." (p.50)

"Ook zijn openlijk bekeringsactiviteiten door evangelische christenen in Pakistan niet gebruikelijk vanwege het risico op aangifte voor blasfemie of repercussies van moslim(groepen). In stedelijke gebieden komt evangelisatie op een terughoudende en onopvallende manier in sommige gevallen wel voor." (p.51)

"Een geloofsgesprek tussen een christen en een moslim wordt over het algemeen niet beschouwd als een poging tot bekering of "het preken tegen islam". Geloof is, zoals gezegd, belangrijk in Pakistan en een uitwisseling van gedachten over het geloof komt voor. De context is daarbij belangrijk. Het Christian Study Center in Islamabad brengt bijvoorbeeld regelmatig christenen en moslims bij elkaar, om kennis te maken met en te spreken over geloof. Zo wordt geprobeerd meer begrip voor elkaar op te brengen. Op het platteland waar mensen meestal niet geletterd zijn en meer onder invloed staan van moslim mullah's, kan een gesprek over het christelijk geloof en de bijbel soms tot problemen leiden.³⁶² In een rapport van Jubilee Campaign wordt een voorbeeld genoemd van een christen en een moslim in Bahawalpur, 450 kilometer van Lahore, die in 2014 een discussie hadden over een verhaal dat zowel in de bijbel als in de koran is opgenomen. De moslim nam aanstoot aan de bijbelse versie en gaf de christen aan wegens blasfemie." (p.51)

3.4.2 In zeker mate je religie uitoefenen

De eerste passage over christenen die alleen in hun eigen wijken in bepaalde mate hun religie kunnen uitoefenen lijkt zonder verdere toelichting gelijk een passage te zijn met een vergaande strekking. Dit ondanks de minieme hoeveelheid woorden en toelichting die de betreffende passage bevat. Er valt met name een drietal zaken op die verdere toelichting verdienen. Allereerst wordt er gesproken over de totaliteit van het uitoefenen van hun religie. Kennelijk is hier bewust gekozen voor deze strekking en beoogt dit niet alleen het onderwerp evangeliseren te benoemen als wezenlijk onderdeel van iemands religie (zoals verder behandeld in paragraaf 3.4.5.3 TAB2017) maar tevens andere manieren van geloofsuitoefening zoals bijvoorbeeld fysieke geloofshandelingen en het dragen van uiterlijke geloofskenners die in beperkte mate en alleen in de eigen wijken kan worden uitgeoefend. De huidige schrijfwijze impliceert dat niet alleen evangelisatie enkel op deze beperkte manier kan worden uitgeoefend maar ook de andere geloofsuitingen.

Tweede aandachtspunt zijn de woorden "in hun eigen wijken". Hiermee wordt uitdrukking gegeven aan een, vanzelfsprekend ongeoorloofde, geografische inperking van de vrijheid van religie. Ook hier echter heeft de strekking gevolgen voor het daarna besprokene over de mogelijkheden van geloofsverspreiding. Onder andere in de in paragraaf 3.2 benoemde zaak die voor de Afdeling speelde¹⁴ is door de IND op grond van het TAB aangevoerd dat er kennelijk waar dan ook geëvangeliiseerd kan worden zolang als iemand zich aan de voorwaarden houdt, te weten het erkennen dat je geen

¹³ Pagina 49 t/m 51, TAB2017

¹⁴ ABRvS, 201400247/1/V2, d.d. 20 juli 2015

moslim bent en niet preekt tegen de islam. Onze toevoeging "*kennelijk waar dan ook*" in de voorgaande zin komt er uit voort dat in de tekst van het TAB2017 uit paragraaf 3.4.5.3 en in de woorden van de IND nergens die geografische beperking meer terugkomt als het gaat om het recht van geloofsverspreiding. Er wordt nota bene geïmpliceerd dat gewone geloofsgesprekken (toch ook een onderdeel van religie-uitoefening) vooral in steden (zoals Islamabad) vrijelijk voorkomen en niet worden gezien als gevaar opleverende evangelisatie/preken tegen de islam.

Ten derde vallen de woorden in "bepaalde mate" op, implicerend dat geloofsoefening in de eigen wijken met een zekere terughoudendheid uitgeoefend moet worden. Een terughoudendheid die conform algemene jurisprudentie¹⁵ van niemand verlangd mag worden en daarmee een schending is van de vrijheid van religie zoals deze in zijn geheel bedoeld is.

De drie punten samenvattend behelst de passage zodoende de vaststelling dat de vrijheid van religie in veel ernstigere mate in de praktijk wordt ingeperkt dan enkel een inperking van evangelisatiemogelijkheden. De relevantie van de daaropvolgende paragraaf 3.4.5.3 over in welke gevallen evangelisatie vervolging kan opleveren wordt in de tekst daaraan voorafgaand dus al ernstig gerelativeerd. Uit paragraaf 3.4.5.3 kan daarom zeker niet worden opgemaakt dat iemand die wel zijn geloof uitoefent maar daarbij niet voldoet aan de kwalificatie "evangeliseren waarbij erkend wordt dat men niet moslim is en niet gepredikt wordt tegen de islam", met die wijze van geloofsoefening per definitie geen gevaar zou hebben gelopen of in de toekomst zou lopen. Helaas blijft vermelding achterwege van hetgeen christenen met grote waarschijnlijkheid te wachten staat mochten zij zonder terughoudendheid hun geloof uitoefenen. Als die verwachting inhoudt dat zij terughoudendheid moeten betrachten omdat mensen anders vervolgd zullen worden dan is dat een uitermate belangrijk gegeven in de discussie over een eventuele aanpassing van de huidige risicogroepkwalificatie naar een kwalificatie van kwetsbare minderheidsgroepering.

3.4.3 Recht voor missionaries of voor alle christenen

Het is zorgwekkend dat dezelfde bron¹⁶ zoals gebruikt in het TAB2014 wederom op onjuiste manier wordt weergegeven in het TAB2017. Dit door een recht dat door de bron op (buitenlandse) missionarissen van toepassing is verklaard wederom van toepassing te verklaren op alle christenen. Dat de huidige alinea's uit paragraaf 3.4.5.3 weldegelijk verbeterd zijn ten opzichte van het TAB2014 blijkt uit het terechte onderscheid dat wordt gemaakt tussen hetgeen qua evangelisatie in theorie door de overheid is toegestaan en hoe evangelisatie in de praktijk met name door moslims wordt opgevat. Aangaande die praktijk wordt zelfs het woord *meestal* gebruikt om weer te geven dat er van de door de overheid gegeven theoretische vrijheid in de praktijk dus *meestal* niets terecht komt. Dit is een belangrijke passage in de gevallen waarin Pakistaanse asielzoekers (mede) een beroep willen doen op subsidiaire bescherming vanwege voorgenomen evangelisatieactiviteiten omdat zij dit als wezenlijk onderdeel van hun geloof beschouwen.

3.4.4 Bekeerde christenen

De volgende alinea van paragraaf 3.4.5.3 geeft uitvoerig de positie weer van bekeerde christenen. De eerste zin stelt onomwonden vast dat deze mensen over het algemeen te maken krijgen met problemen. Moslims die zich tot het christendom bekeren zouden zich volgens het ambtsbericht in een nog kwetsbaardere positie bevinden. Een correcte stellingname gezien de beschikbare bronnen op dit gebied. De alinea bevat wel de qua herkomst enigszins onduidelijke uitspraak dat de situatie in dit soort gevallen beter is voor iemand die redelijk welvarend is en in een grote stad woont ten opzichte van de persoon die onder armoedige omstandigheden op het platteland woont. De strekking is met name onduidelijk omdat direct daarop de zin volgt "maar in heel Pakistan staan mensen van wie bekend is dat zij tot het christendom bekeerd zijn, bloot aan intimidatie en discriminatie en in sommige gevallen zelfs aan bedreiging of geweld door moslim-medeburgers". De vraag blijft ook open staan hoeveel gevallen het begrip "sommige" betreft. Bovendien is ook de vraag, of er nu sprake is van intimidatie en discriminatie en/of bedreiging en geweld en of er, mede gezien de duur en intensiteit van die behandeling, gesproken kan worden over aannemelijkheid van verklaarde vervolging of een reëel toekomstig risico op een behandeling overeenkomstig art. 3 EVRM voor de specifieke groep van bekeerlingen. Daarnaast is er de vraag waarom die situatie beter wordt geacht voor welvarende stadsmensen. Is dit omdat zij door hun positie af kunnen dwingen dat moslims hen niet durven te intimideren of is dit omdat deze groep mensen zich bijvoorbeeld juist terughoudend opstellen in het uitkomen voor hun bekering en nieuwe geloof en er daarmee maar weinig gevallen bekend worden van intimidatie en geweld? Als laatste zij gewezen op de beperkte reikwijdte van de uitspraak dat enkel volgens de islamitische wet iemand nimmer de islam kan afzweren. Art. 227.1 (repugnancy-article) van de Pakistaans Grondwet stelt dat alle wet- en regelgeving in overeenstemming met de Heilige Koran moet worden opgevat. Derhalve dient het

¹⁵ arrest HvJ, zaak C-71/11 en C-99/11, Bondsrepubliek Duitsland tegen Y en Z, 5 september 2012 en de uitwerking daarvan in Nederland, ABRvS, zaken 201205451/1/V2 en 201202404/1/V2, 30 november 2012

¹⁶ Pakistan 2014 en 2015 International Religious Freedom Report, US Department of State

islamitische wetstechnische standpunt dat afzwering van de islam onmogelijk is ook als onderdeel van de gewone Pakistaanse wetgeving te worden beschouwd. Dit afgezien van het gegeven dat bekering ipso facto gezien kan worden als afzwering van de profeet Mohammed en daarmee blasfemie is en strafbaar volgens formeel Pakistaans recht.¹⁷

3.4.5 Bekeringsactiviteiten

De beoogde strekking en waarde van de zin *"In stedelijke gebieden komt evangelisatie op een terughoudende en onopvallende manier in sommige gevallen wel voor (p. 51)"* blijft ook onduidelijk. Allereerst is ook in deze passage de geografische beperking verdwenen die eerder in paragraaf 3.4.5 wel werd vermeld aangaande de geloofsuitoefening van christenen, te weten enkel in hun eigen wijken. Bovendien lijkt de passage grond te geven voor de stelling dat wanneer de (voorgenomen) evangelisatie van een asielzoeker van een terughoudende en onopvallende aard getuigt en deze in stedelijke gebieden wordt uitgevoerd daarmee alsnog onaannemelijk wordt geacht dat dit gevaar zal opleveren of heeft opgeleverd. Wat de schrijver van het TAB2017 hierin wezen doet is stellen dat uitoefening van een drastisch ingeperkt recht op vrijheid van religie in steden soms weleens voorkomt. Of daarmee beoogd wordt om de focus te leggen op de beperkingen die gelden bij het uitoefenen van dit recht menen wij gezien de huidige schrijfwijze te kunnen betwijfelen. Tevens wekt het TAB2017 middels deze zin ook de indruk dat evangelisatie op een terughoudende en onopvallende manier geen risico oplevert. Bovendien geldt ook zeker inzake deze zin uit het TAB2017 de eerder in noot 13 genoemde jurisprudentie waarin is bepaald dat van een vreemdeling niet mag worden verwacht dat hij terughoudend is / zichzelf beperkingen oplegt in de geloofsuitoefening om zo aan vervolging te ontkomen.

3.4.6 Preken tegen de islam in een gewoon geloofsgesprek

De 4^e alinea op pagina 51 van het TAB2017 vervolgt met de zin "een geloofsgesprek tussen een christen en een moslim wordt over het algemeen niet beschouwd als een poging tot bekering of "preken tegen de islam". Vanzelfsprekend dient het gedeelte, over dat dit soort gewone geloofsgesprekken niet als preken tegen de islam moet worden beschouwd, uitgelegd te worden vanuit het oogpunt wat wij eerder uitten over de reikwijdte van de term "preken tegen de islam". Wat er in deze zin gebeurt is dat een situatie, een enkel geloofsgesprek, langs de meetlat van een recht wordt gelegd dat blijkens de bron alleen van toepassing is op missionarissen. Men stelt dus dat een geloofsgesprek niet valt onder de reikwijdte van een recht op evangelisatie voor missionarissen. Bovendien ontstaat, zoals wij in onze eerdere rapportages betoogden, ook vanuit een enkel geloofsgesprek een kans op vervolging. De waarde/strekking van de eerste zin uit deze alinea valt daarmee per definitie te betwisten mede ook gezien de verder niet onderbouwde gebruikte woorden "over het algemeen". Bovendien valt niet te begrijpen waarom deze zin in het TAB2017 zonder enige bronvermelding of andere onderbouwing is opgenomen.

Ter aanvulling op voorgaande zin wordt in dezelfde alinea vervolgd met de stelling dat geloof belangrijk is in Pakistan en dat uitwisseling van gedachten over het geloof voorkomt, waarbij de context een grote rol speelt. Het enige maar beperkte voorbeeld wat ter staving hiervan wordt vermeld is georkestreerde geloofsgesprekken tussen christenen en moslims in het Christian Study Center in Islamabad. Het ontbreekt in deze passage aan relevantie als het gaat om de gebruikelijkheid en gevaarstelling van deze gesprekken in die gebieden waar christenen zich voornamelijk begeven, met name de stedelijke gebieden in de provincie Punjab.

Zeer positief is dat het ambtsbericht vervolgens melding maakt van het gegeven dat, onder invloed van mullah's, dit soort gewone geloofsgesprekken op het platteland soms tot problemen kunnen leiden. Hoewel positief lijkt ook dit een bewuste poging om het onderscheid te maken tussen gewone geloofsgesprekken op het platteland en diezelfde gesprekken maar dan in de stad. Kennelijk moet het bij het vorige punt vermelde voorbeeld van de gesprekken in het Christian Study Center in Islamabad daarmee ook zo worden opgevat dat dit aantoont dat zulke gesprekken in alle steden, dus ook in de provincie Punjab, mogelijk en/of gebruikelijk zijn. Gelet op de andere verhoudingen tussen christenen en moslims in bijvoorbeeld Islamabad of Lahore, is dit een niet te volgen standpunt welke in het TAB2017 door geen enkele andere bron wordt ondersteund. Wat betreft de voorvallen op het platteland kan het gebruik van het woord "soms" misleidend werken. Dat dit in absolute aantallen niet zo vaak voor zou komen hoeft niet doorslaggevend te zijn voor de vraag of er sprake is van een reëel risico op vervolging. De in het TAB2017 aangehaalde zaak van Mehmood vs. Masih (over het bijbelse verhaal van Lot en God die een menselijke vorm aanneemt) alsmede de zaak van Asia Bibi zijn voorbeelden van high-profile zaken aangaande gewone geloofsgesprekken (zonder bekeeringsoogmerk) die hebben geleid tot vervolging. Nota bene het enige in het TAB2017 genoemde voorbeeld van Mehmood vs. Masih in de stad Bahawalpur (provincie Punjab) vond dus plaats in een stad en niet in de daarbij genoemde context van plattelandsvoorbeelden. Het is de vraag of onder aanvoering van

¹⁷ Freedom of Religion or Belief in Pakistan & UK Government Polic (Freedom Declarer, All Party Parliament Group), maart 2016, zie voor dit standpunt p 62-63

andere bronnen inderdaad geoordeeld kan worden dat een gewoon geloofsgesprek tussen christen en moslim in steden, ook in de provincie Punjab, gebruikelijk is. Bovendien is daarmee in de tekst van het TAB2017 nog niet aangetoond hoe aannemelijk het is dat een dergelijk, al dan niet gebruikelijk, gesprek, getuige ook de gevolgen in de genoemde zaak Mehmood vs. Masih, uit kan monden in vervolging.

3.5 OVERIGE BRONNEN OVER GELOOFSVERSPREIDING

3.5.1 Bronnen

Zoals gesteld is de passage uit paragraaf 3.4.5.3 het enige wezenlijke wat in het TAB2017 besproken wordt aangaande de gevaren van geloofsverspreiding (inhoudende zowel evangelisatie als gewone geloofsgesprekken). Zoals hiervoor beschreven haalt het ministerie van BuZa één bron aan die ook nog eens verkeerd geciteerd wordt. Wat over blijft is geen enkele door het ministerie gevonden relevante bron aangaande de mogelijkheden en gevaren van geloofsverspreiding. Vraag is of deze bronnen er zijn en hoe zij het gevaar voor autochtone Pakistaanse christenen inschatten.

3.5.2 Blasfemiewetten

In het kader van wat mogelijk is aan geloofsverspreiding dient als vanzelfsprekend ook gekeken te worden naar wat verboden is conform de blasfemiewetgeving. Terecht besteedt het TAB2017 in paragraaf 3.2.3 hier aandacht aan. Het is echter niet te begrijpen dat hier enkel in het kort uitleg bij wordt gegeven. De blasfemiewetgeving vormt een wezenlijke aanleiding voor christenvervolging in Pakistan en voor praktische inperking op de vrijheid van godsdienst. Wat in het TAB2017 volgt is een feitelijke weergave van de wetgeving (artikelen 295 en 298) zonder enige duiding. Duiding vindt gelukkig wel meer plaats in paragraaf 3.3.2.3 als het gaat om blasfemiebeschuldigingen en rechtsgang. Net als in het TAB2014 wordt hier melding gemaakt van het gegeven dat blasfemieaanklachten vooral voortkomen uit persoonlijke of zakelijke conflicten met aangeklaagden. Zoals in onze eerdere rapportages beschreven kan dit wel zo zijn maar is het gegeven dat blasfemieaanklachten onevenredig veel christenen en ahmadi's treffen van groter belang. Waar de passage over persoonlijk en zakelijke conflicten als aanleiding wel in het TAB2017 zijn opgenomen wordt dit laatste gegeven om onduidelijke reden daarin niet vermeld. De aanwezigheid van de blasfemiewetgeving en de vormgeving in vage bewoordingen zijn een middel geworden om de geloofsvrijheid van christenen in te perken. De potentiële dreiging die van de wetgeving uitgaat en de verlangde terughoudendheid in (voorgenomen) geloofsverspreiding bij christenen zijn goed voorstelbaar maar lastig met cijfers te staven. Dit laat onverlet dat men in het TAB2017 meer en evenwichtiger aandacht aan deze bredere gevolgen van de blasfemiewetgeving had dienen te besteden.

3.5.3 Freedom of Religion or Belief in Pakistan & UK Government Polic

(Freedom Declared, All Party Parliament Group)

Misschien wel het meest uitgesproken rapport als het gaat om het onderwerp van geloofsverspreiding. Het onderzoek en rapport (met een toevoeging van Christian Solidarity Worldwide) vormt één van de belangrijke pijlers onder het nieuwe Engelse Country Report Pakistan 2016. De gekozen bewoordingen op pagina 94 laten weinig onduidelijkheid over:

"Christians are unable to practise their faith in public or to manifest their religion or belief in teaching, practice, worship and observances guaranteed by the UDHR and ICCPR."

Christenen kunnen dus op geen enkel wijze hun geloof openbaren zonder een reëel risico op vervolging te lopen. Niet alleen spreekt het rapport een veelvuldig aangehaalde uitspraak van het Engelse Upper Tribunal¹⁸ tegen, het logenstraft ook wezenlijk de stelling dat gewone dan wel evangeliserende geloofsgesprekken over het algemeen geen risico met zich mee zouden brengen. Bovendien brengt het op dezelfde pagina ook op gefundeerde wijze te berde dat het Engelse woord "proselytizing" hierbij niet enkel in de nauwe betekenis van aggresief bekeren moet worden opgevat maar dat het net zo goed kan gaan om iemands dagelijks uiten van zijn geloof.

3.5.4 International Religious Freedom Report 2015 (USDOS, hierna IRFR15)

Het valt op dat het IRFR15 met name uitgesproken is over de mogelijkheden tot geloofsverspreiding voor Ahmadi's¹⁹. Gesproken wordt over de Penal Code die het verbiedt om dit geloof te prediken of te propageren, dan wel

¹⁸ zaak AK and SK, welke overigens vooral focust op de situatie van rooms-katholieke Pakistanen.

¹⁹ IRFR15, p. 4 Pakistan chapter

bekeringsactiviteiten uit te voeren. Verder is dit het rapport dat de gewraakte passage over geloofsverspreiding en preken tegen de islam behelst. Zoals eerder is vermeld laat het rapport na om deze stelling verder te specificeren en is er verder in het rapport weinig terug te vinden over de mogelijkheden en gevaren van geloofsverspreiding.

3.5.5 **Review of Christians in Pakistan: promoting change for the future** (Jubilee Campaign)

Met name pagina 23 van dit rapport is relevant aangaande ons onderwerp. Bovenaan de pagina wordt allereerst op deugdelijke wijze het tweezijdig onderscheid gemaakt tussen *evangelism*, zijnde het getuigen van het evangelie met het oogmerk om het bewust te verspreiden en mensen te bekeren, en *profession*, zijnde het getuigen en delen van je geloof omdat je dat recht hebt zonder direct het bekeringsdoel voor ogen te hebben. Het evangeliseren moet te allen tijde met de handrem er op omdat anders vervolging op de loer ligt en in sommige gebieden en omstandigheden levensgevaar oplevert²⁰ wat een wezenlijke inperking inhoudt van het recht om je geloof vrij te kunnen beleven. Ook dit rapport maakt melding van de problemen die net zo goed kunnen ontstaan uit "*profession*", het enkel getuigen van je geloof zonder bekeringsoogmerk, aangaande het geloof:

"A Pakistani Christian must always carefully choose his words when speaking about his faith, aware of the possibility that a blasphemy complaint can be filed against him".

Ook hier volgt dus een aanwijzing dat zelfs gewone geloofsgesprekken met de handrem er op gevoerd moeten worden omdat anders ernstige problemen dreigen. Dit probleem van terughoudendheid is evenals bij evangeliserende gesprekken moeilijk in cijfers samen te vatten, maar maakt wel een wezenlijk onderdeel uit van de inperking van de vrijheid van godsdienst van Pakistaanse christenen. Naast het voorbeeld van de zaak Mehmood vs. Masih wordt in dit rapport ook melding gemaakt van de zaak van 5 mensen die werden aangeklaagd vanwege blasfemie omdat zij een overleden pastoor als apostel/profeet betitelden.²¹ Wederom een voorbeeld van het uiten van iets waarin je gelooft zonder bekeringsoogmerk wat leidt tot vervolging.

3.6 ENKELE VOORLOPIGE GEVOLGTREKKINGEN

Wat betreft de gevaren van evangelisatie met een bekeringsoogmerk geeft het TAB2017 gelukkig een gedegen beeld van de gevaarzettende praktijksituatie in Pakistan. Ze nuanceert daarmee terecht het beeld van een eventuele theoretische mogelijkheid op geloofsverspreiding in Pakistan. Ook benoemt het TAB2017 wel degelijk dat ook gewone geloofsgesprekken, hoewel meestal niet vallende onder de definitie "preken tegen de islam", wederom in de praktijk wel degelijk tot problemen kan leiden. Toch lijkt het TAB2017 wat betreft deze gewone geloofsgesprekken te hintten dat het iets is wat met name in grote steden gebruikelijk is en wat op het platteland soms tot problemen kan leiden. De in dit hoofdstuk aangehaalde bronnen geven echter een wezenlijk ander beeld. Er wordt gesteld dat dit niet mogelijk is zonder een reëel risico te lopen op vervolging dan wel dat dit enkel kan met de handrem er op. Deze informatie is ten onrechte niet in dit gedeelte van het TAB2017 opgenomen. In plaats daarvan wordt in paragraaf 3.4.5.3 volstaan met stellingnames onderbouwd door een verkeerd geciteerde bron dan wel door geen enkele bron. Het is bedenkelijk dat deze aantoonbare onvolkomenheden ook in het TAB2017 herhaald worden.

²⁰ Review-rapport Jubilee Campaign, p.50

²¹ <https://www.worldwatchmonitor.org/2016/06/5-pakistani-christians-released-2-jailed-for-blasphemy-of-calling-pastor-a-prophet/>

4 CONCLUSIE

4.1 VEILIGHEIDSINSCHATTING

Het TAB2017 lezend kan tevreden worden vastgesteld dat deze in grote mate verbeterd is ten opzichte van het TAB2014. De informatie die is opgenomen doet beter recht aan de situatie van Pakistaanse christenen. Tevens zijn onterechte lijnen, zoals de in onze eerdere rapportage beschreven onjuiste vergelijking van de situatie van christenen ten opzichte van die van de ahmadi's, grotendeels uit het nieuwe TAB verdwenen.

Helaas moet echter ook worden vastgesteld dat op een aantal cruciale punten de gebruikte informatie nog steeds onjuist en onvolledig is of dat ten onrechte een nadere toelichting bij de gegeven informatie ontbreekt. De bevindingen aangaande de onvolledigheid van de informatie over vlucht- en vestigingsalternatief en het teruggekeerde foutieve brongebruik aangaande de gevaren van evangelisatie, welke ook nog eens contrasterend lijkt te zijn met de eerdere passage uit het TAB2017 over een groter zijnde praktische inperking van de gehele vrijheid van religie, nopen tot verdere aandacht. Eens en te meer mag van zowel het ministerie van Buitenlandse Zaken als de IND verwacht worden dat men met behulp van gedegen brongebruik de gevaren van openlijke geloofsoefening voor Pakistaanse christenen duidelijk op een rij gaat zetten evenals de concrete en duidelijke omschrijving van vlucht- en vestigingsalternatieven als die in bepaalde gevallen wel aanwezig worden geacht.

4.2 RISICOGROEP OF KWETSBARE MINDERHEIDSGROEP?

Een vraag die met het uitkomen van het nieuwe TAB2017 wederom gesteld moet worden is of de kwalificatie van de groep van Pakistaanse christenen (dan wel van subgroepen daaruit) van risicogroep naar kwetsbare minderheidsgroepering zou moeten worden aangepast. In ons eerdergenoemde vervolgrapport 2016 stonden wij in hoofdstuk 4 hier al uitvoerig bij stil. Een zeer complexe vraag die gezien de voorwaarden voor deze kwalificatie enkel aan de hand van relevante bronnen aangaande mensenrechtenschendingen en de mogelijkheid tot onttrekking hieraan beantwoord kan worden. Zoals wij beschreven lijkt in ieder geval voor een aantal subgroepen aan de voorwaarden²² te zijn voldaan. Gezien de strekking van de in het TAB2017 gebezigde zin over christenen die *“alleen in hun eigen wijken in bepaalde mate hun religie kunnen uitoefenen”* lijkt aangaande de eerste voorwaarde van willekeurige mensenrechtenschendingen zoals de vrijheid van religie door de gehele groep christenen meer en meer te zijn voldaan, ook ten opzichte van de minder verstrekkende informatie uit het TAB2014. De vraag of de gevolgen die door de Nederlandse overheid worden voorzien, mocht de in het TAB2017 genoemde terughoudendheid in geloofsoefening²³ niet worden betracht, in lijn liggen met een behandeling als bedoeld in art. 3 EVRM is in dit kader van belang. Eveneens is het zo dat met de thans nog geldende onvolledigheid aangaande duidelijk omschreven vlucht- of vestigingsalternatieven het lastig zo niet onmogelijk is om tot een definitieve toetsing van de derde voorwaarde te komen voor de groep van christenen in zijn totaliteit. Om tot een gedegen kwalificatie (aanpassing) te komen is het ook in dat kader van belang dat bovenal de staatssecretaris aangaande het onderwerp van vlucht- of vestigingsalternatief voor Pakistaanse christenen en de gevaren van geloofsoefening voor alle christenen duidelijkheid weet te verschaffen.

²² Zie bijlage 1 voor de voorwaarden, zoals o.a. omschreven in Vc C2/3.3

²³ zie ook paragraaf 3.4.2. van deze rapportage

BIJLAGE 1 VEREISTEN KWETSBARE MINDERHEIDSGROEPERING

Bij de vraag of een bevolkingsgroep wordt aangemerkt als kwetsbare minderheid worden in ieder geval de volgende elementen in samenhang gewogen:

- ▶ de vraag of er sprake is van willekeurig geweld of willekeurige mensenrechtenschendingen in het land of in een bepaald gebied van dit land, zoals moord, verkrachting en mishandeling;
- ▶ de mate waarin de vreemdeling, die behoort tot de bevolkingsgroep, effectieve bescherming kan oproepen tegen dreigend geweld of mensenrechtenschendingen (zie [artikel 3.37c VV](#));
- ▶ de mate waarin de vreemdeling, die behoort tot de bevolkingsgroep, zich kan onttrekken aan dreigend geweld of mensenrechtenschendingen door zich elders te vestigen (zie [artikel 3.37d VV](#)).

COLOFON

AUTEURSRECHT

Op dit document is de Auteurswet van toepassing.

Dit document mag vrij verspreid worden mits onverkort en voorzien van de originele voor- en achterpagina/-omslag met onverkorte vermelding van het gestelde in dit colofon.

Delen uit dit rapport mogen overgenomen en verspreid worden onder vermelding van:

“Overgenomen uit het rapport ‘Analyse TAB2017 Pakistan m.b.t. situatie christenen’ van Jos Stoel LL.B, stichting Gave, november 2017. Dit rapport kan gedownload worden van www.juridisch.gave.nl.”

JURIDISCHE ONDERSTEUNING GAVE

Stichting Gave verlangt ernaar dat de vluchtelingen die naar ons land komen, worden gezien en geliefd. Gave is een interkerkelijke organisatie, die kerken en christenen bewust maakt van de bijbelse roeping om vluchtelingen gastvrij te ontvangen. De afdeling juridische ondersteuning geeft advies aan kerken en vrijwilligers aangaande vragen die liggen op het terrein van het vreemdelingenrecht. De afdeling biedt ook ondersteuning aan christenen die asiel aanvragen op grond van vrees voor geloofsvervolgung.

Stichting Gave

Marie Curiestraat 35

3846 BW Harderwijk

T 0341 - 460 328

www.gave.nl | juridisch@gave.nl

IBAN NL85 INGB 0006 9900 56

